

Kézirat gyűjtemény.

194276

*057
fr*

AZ
ANGOLOK KINÁBAN

IRTA

GRÓF TELEKI SÁNDOR

BUDAPEST, 1901.

RÉVAI ÉS SALAMON KÖNYVNYOMDÁJA.

VIII., ELLŐI-ÚT 18.

AZ ANGOLOK KINÁBAN

KÜLÖNLÉNYOMAT AZ »UJ MAGYAR SZEMLE«-BŐL.

Országos Széchényi Könyvtár

AZ
ANGOLOK KINÁBAN

IRTA

GRÓF TELEKI SÁNDOR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST, 1901.

RÉVAI ÉS SALAMON KÖNYVNYOMDÁJA.

VIII., ÜLLŐI-ÚT 18.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

~~38073~~

194276

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növendéknapló
1930. évi 230 sz.

AZ ANGOLOK KINÁBAN.

I.

Az angol érdekek története Kinában a XVII. századdal kezdődik.

Mintegy nyolczvan évvel az angolok előtt portugál kereskedők telepedtek le a mostani Makao helyén. E telep nagy jelentőségre tett szert s évente néhány száz kereskedő fordult meg ottan. A portugálok a használt területért csekély évi bért fizettek, de a főbb hivatalnokok nagy összegeket kaptak tőlük és így állásukat a Canton-folyam torkolatánál megszilárdították.

A portugálok nyomában megjelentek a spanyolok. Ezek a szárazföldön csak kereskedelmi összeköttetéseket létesítettek, lakóhelyül a Filipine szigeteket választották. Kínai kereskedők nagyobb számban keresték itt fel őket s nemsokára kínai bevándorlók ezrivel telepedtek le a virágzásnak indult területen. A spanyolok a kínaiak növekedő számában veszélyt láttak s midőn a kínai bevándorlásnak gátat vetni nem sikerült, a Bertalan-éjre emlékeztető mézszárlást határozták el. Tervük teljesen sikerült; lőfegyverekkel lévén ellátva, könnyű feladat volt a 20,000 kínai elpusztítása. Valahányszor a kínaiak számának növekedése aggályossá vált: e mézszárlásokat megismételték. Az

európai terjeszkedés alig köszönhet valamit a portugáloknak és spanyoloknak. Zsarolták, kínozták, gyilkolták a kínaiakat, sőt elűzték a közelükben lakó hollandusokat is, kik Formosa szigetére menekültek.

E közben Angliában is kísérletek történtek a kínai kereskedelemben résztvenni. Erzsébet királyné uralkodása alatt Dudley e célra saját költségén három hajót szerelt föl, de ezek Kelet-India közelében elvesztek. I. Jakab király 1606-ban Sir E. Michelborne-nak engedélyt adt Kinával, Japánnal, Koreával, Cambodiával kereskedni. 1634-ben Weddell vezetése alatt egy expedíció vitorlázott Kinába. Itt az idegenek ellen nagy ellenszenv mutatkozott, de végre sikerült egy kezdetleges kereskedelem alapjait megvetnie, s midőn Weddell Angliába visszatért, magával hozta az addig ott ismeretlen téát. A kelet-indiai társaság azzal kezdte meg kereskedését, hogy 1647-ben négy „jó“ hajót küldött a Canton-folyó torkolatához. A kínaiak mindent ígértek, de midőn ezek beváltására került a sor, ismét csak tárgyalásokba szerettek volna bocsátkozni. Midőn az újabb alkudozások csak újabb huzavonára szolgáltattak anyagot, az angolok negyven ágyulövést tettek a kínai hajókra s partra szállottak. Erre az ígéretek beváltása s a barátságos megegyezés csakhamar megtörtént. Napjainkig ez maradt az egyetlen mód a kinaival érdemlegesen tárgyalni. Kétszázötven év az eljáráson semmit se változtatott. Angolok, francziák, oroszok, németek, japánok csak a nyers erőhöz folyamodva tudtak Kinával megállapodni, s a vele kötött szerződések legnagyobb része ágyuk dörgése mellett látott napvilágot.

A kínaiak jóval az angolok megjelenése előtt ismerték és használták az ópiumot; de az indiai mákony a belföldinél jobb minőségű lévén, ennek bevitele már a XVIII. század derekán tekintélyes kereskedést hozott létre, annyival is inkább, mert az ópiumkereskedők, tekintve az ópium csekély térfogatát, hajóikat egyéb árucikkek szállítására is használták. E viszo-

nyok tisztázása és megszilárdítása ezéjából Pitt, Anglia akkori miniszterelnöke, diplomáciai összeköttetéseket tervezett. E végett 1792-ben lord Macartney-t Pekingbe küldte. Az idegenellenes főméltóságok nagy akadályokat gördítettek utjába, azonban a császár két ízben is kihallgatáson fogadta s így ő volt az első angol követ, kit hivatalos minőségben a császár elé bocsátottak. Macartney missziójának kedvező kimenetele nagyban foglalkoztatta az angol közvéleményt; nemcsak az angol kereskedők, de mindazok, kik az európai szárazföldön Kelet-Ázsia iránt érdeklődtek, új korszak ébredését várták. A Kinában beállt trónváltozás e reményeket szétépte és a Canton-folyó vidékéről ismét csak nyugtalanító hírek érkeztek. Évről-évre kellemetlenebb lett a viszony, az európaiak hajói ivóvizet és élelmiszereket csak hosszas tárgyalások, vagy erőszak mellett kaphattak, a mandzsuk mesterségesen szították az „idegen kutyák“ elleni gyűlöletet; a kormány az indiai uralom terjeszkedését látva, még zárkózottabb politikát folytatott s a Nepaulban épp akkor sikerült győzelmes betörés az udvari köröket még fenhéjazóbbakká tette. Ily körülmények között indult utnak fényes kísérettel lord Amherst, rendkívüli követ. Vele volt Staunton, kinek fönmaradt irataiból látható, hogy alig érték Tientsinbe, már észrevette, hogy alkalmatlan időpontot választottak. Lord Amherst 1816. augusztus havában érkezett a Peiho torkolatához. Hosszu tárgyalások után sikerült a követségnek Pekingbe eljutni, de nem került az uralkodó színe elé. A császár nem fogadta s kellemetlen nélkülözések között érték el teljes kudarczuk tudatában a tengerpartot, a kínai császár pedig levélben tudatta az angol kormánylyal, hogy minden további követség küldését fölöslegesnek tartja. Néhány évvel ezelőtt, ehhez hasonló sors érte Goloykin gróf orosz követet; nemcsak nem jutott a császár elé, de tudtára adták, hogy látogatása idejét röviditse meg s kénytelen volt minden siker nélkül hazatérni.

Az állapotok Kinában nem javultak. A mandzsuk mindig bizalmatlanok voltak kínai alattvalóik iránt. Minden külső befolyást,

mindent, mi a tömegeket felvilágosíthatta volna, új állapotokat, más felfogást idézhetett volna elő, távol tartani igyekeztek. Elnyomták a benszülötteket s remegve gondoltak a néha-néha fölmerülő nemzeti aspirációkra, az idegen járom lerázására irányuló törekvésekre. Az európai felfogás merőben ellenkezett céljaikkal, minden nyugoti emberben a központi kormány ellenességét látták, ki önkénytelenül is a ~~dinasztia~~ hatalmát gyöngíti. Udvar, főméltóságok, kormányzók, szóval minden hivatalnok, kinek sorsa az uralkodó mandzsuktól függött, a fehér ember iránti gyűlöletet szította.

A Kinában letelepült európaiak sorsa a tizenkilencedik század első felében valóban nem volt irigylésreméltó; teljesen ki voltak a mandarinok önkényének szolgálatva, Cantonba csak magas összegekért megvásárolt engedély mellett juthattak be, csupán férfiak léphettek kínai területre, a kereskedők családjai csupán Makaóban tartózkodhattak; életük, vagyonuk csak annyiban volt biztonságban, amennyire azt megvédelmezni módjukban állott. Azonban az európai ipari termelés növekedése, a közlekedés könnyebb volta, a kínai kereskedelem gyors fejlődését idézték elő, miben nagy részök volt a szorgalmas és kitartó angol üzlet-embereknek. Épp ezért az angol kormány 1834-ben egy kereskedelmi főfelügyelőt nevezett ki oda, lord Napier személyében. Ez ideig ugyanis a Kinával való kereskedelem a kelet-indiai társaság monopóliuma volt, de midőn ez évben a szerződést húsz évre megújították, a társaság ez előjogától elesett. Ez új helyzetet teremtett, amennyiben az ottani kereskedelmet bárki számára szabaddá tette. Lord Palmerston, midőn Napieret Kinába küldte, nemcsak kereskedelmi ügyekkel bízta meg, hanem diplomáciai jelleggel is felruházta s megbízta, hogy igyekezzék a pekingi császári udvarral közvetlen összeköttetéseket létesíteni.

Alig érkezett lord Napier Canton elé 1834. július hóban, a mandarinok eltiltották a városba való belépéstől, s midőn

e tilalom ellenére bevonult, lehetetlenné tették ugy neki, mint az európai lakosságnak a benszülöttekkel való érintkezést. Az alkirály minden eszközt fel akart arra használni, hogy a „szakkállas ördögök“-et az országból örökre kizavarja. A viziutakat elzáratta, a kínaiaknak halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, hogy angolok szolgálatába lépjenek, a főfelügyelői állást nem ismerte el, sőt ennek kínai területen való tartózkodását is megtagadta. Midőn Napier vele személyesen óhajtott érintkezni, remélve, hogy ily úton a nehézségek könnyebben lesznek elháríthatók, azzal válaszolt: „A mennyei birodalom nagy minisztereinek szigoruan meg van tiltva a barbárokkal érintkezni, kivéve, ha ez sarcz fizetése végett vagy a császár egyenes parancsából történik.“ A felbujtatott lakosság elpusztítással fenyegette az egész európai telepet s Napier jobbnak látta Makaóba visszavonulni, hol nemsokára meghalt. Három évvel később az új kereskedelmi főfelügyelő, Elliot kapitány, hosszas tárgyalások után megkapta az engedélyt, hogy Cantonban tartózkodjék azzal a kikötéssel, hogy „egyedül a kereskedők és tengerészek ügyeivel foglalkozzék.“

Ez években az ezüst pénz a beviteli cikkek növekedése folytán természetszerűen nagyobb mennyiségben vándorolt ki az országból. Az ezüst pénz kivitelét megakadályozni lehetetlen volt, de miután valószínűnek látszott, hogy a kiözönlő ezüst leginkább a behozott indiai ópium fizetési árát képezte, a mandarinok az ópium behozatalát eltiltották. Teljes tudatában voltak a tilalom erkölcsi támaszának, de tudták azt is, hogy ezzel az ópium élvezetének legkevésbé sem vetnek gátat, hisz Kína az ópiumot nagy mennyiségben termelte és ez az indiaitól egyedül minőségében különbözött. Elliot, kormánya előzetes beleegyezése mellett, tudatta a hatáskörében élő angol alattvalókkal, hogy „kormányuk a kínaiak e rendelete ellen nem foglal állást“ s midőn a kínaiak a makaói telepet ostromolni kezdték, rábirta a kereskedőket összes ópiumkészletük átadására. A kínai biz-

tosnak 20,000 láda ópiumot (mintegy 48 millió korona értékben) szolgáltatott át, ki az egész készletet a tengerbe dobatta.

E siker csak növelte a kínaiak bátorságát. Újabb követelésekkel léptek elő. Régóta követelték, hogy a területükön élő európaiak a kínai törvényeknek és bíraskodásnak legyenek alávetve, ami, a kínaiaknak az idegenek iránt táplált gyűlöletét és az igazságszolgáltatásuk módját ismerve, merőben lehetetlen volt. Ismét előálltak e követeléssel és tizenhat kiválóbb kereskedőnek (kik között többen ópium-kereskedéssel nem foglalkoztak) kiadatását akarták kierőszakolni. Ezeken kívül más angol alattvalókat börtönbe vetettek, megkínálták, meggyilkoltak. A helyzet tarthatatlanná vált; az angolok a kétszáz év óta fennálló cantoni telepet elhagyták s hazai kormányukhoz feliratot intéztek, melyben helyzetüket kifejtve, védelemért könyörögtek. E körülmények idézték elő az ugynevezett „ópium-háborút“. Évekig tartó tárgyalások, apróbb harcok után 1841-ben az angolok a parti városok egy részét hatalmukba kerítették; 1842. június hóban az angol hajóraj a Yangtse-folyóba vitorlázott, elfoglalta Shanghai-t s augusztus 4-én bevonult Nankingba, hol 1842. augusztus 29-én aláírták a nankingi békét.

Ennek főbb pontjai a következőkben vonhatók össze: Állandó békekötés Kína és Nagy-Británia között; Kína 21 millió dollár hadikárpótlást fizet; Canton, Amoy, Fuchow, Ningpo és Sanghai kikötők az angol kereskedelem számára megnyitvatnak; a kikötők mindenikében angol konzulok tartózkodhatnak, végre Hongkong végleges átengedése.

II.

A nankingi szerződés, bár sok hátránya van — például nem foglalkozott a közlekedési utak kérdésével és nem gondoskodott angol diplomáciai képviselőnek Pekingben való állandó tartózkodásáról — mégis nagy lépést jelent Kína és az idegen hatalmak

viszonyának történelmében. Tanuságot tett az európaiak erejéről és utmutatóul szolgált, hogy minő módon kell a mandarinnal tárgyalni. Megszilárdította az európai kereskedelmet és megnyitotta a nyugati civilizáció két nagy gócpontját: Hong-Kongot és Sanghait. E szerződés vetette meg alapjait az angol kelet-ázsiai konzuli karnak, mely a bátor, kitartó, önfeláldozó férfiak egész sorozatával kérkedhetik.

Az angol konzuli kar volt, mely elsőnek vette föl a harezot a kínai idioszinkráziával. Ellenfele a mandarin volt. Nem a néppel kellett küzdenie, azzal a jámbor, agyonbutított tömeggel, mely meghajlik mindenki előtt, ki parancsszóra nyitja meg ajakát s mely az utóbbi kínai-japán háboru alatt vetélkedve hordozta a japániak hadi felszerelését. A kínai nép csak eszköz az uralkodó osztály kezében, mely rajta élösködik s helyesen mondta lord Curzon, Indiának jelenlegi alkirálya, az ázsiai politika nagy ismerője, hogy Kinának legnagyobb ellensége: a kínai mandarin. Kinának e vezető osztálya: a „tudós“ hivatalnoki kar, hűsz század óta semmitsem változott vizsgálatok letétele után jut a hatalomhoz, melynek gyakorlásánál önérdek, gög, babona, idegenek iránti lenézés és gyűlölet vezérlik. Minden érdeklődést a közügyek iránt, minden vállalkozási hajlamot sikerül neki csirájában megfojtani. Legfőbb érdekek a státuszkvó változatlan fönntartása; és a százados szellemi és anyagi elnyomatásnak természetes következménye, hogy az alsóbb osztályok nem éreznek hajlamot sorsukon javítani. A haladás utáni vágy ismeretlen ott, hol azt a vezető osztály saját érdekeinek megóvása végett, teljesen kiirtani igyekszik. Kína lakossága két részből áll: a népből és a mandarinból; az első termel, az utóbbi fogyaszt s a mandarin kapzsísága határt nem ismer. Állását nagy összegért megvásárolja, csekély fizetése az állás méltóságával és teljesítendő kötelességeivel nem áll arányban, kinevezése rövid időtartamra szól. Ennélfogva egyetlen törekvése alárendeltjeitől a leg-rövidebb idő alatt minél többet kizsarolni. S amint ő szipolyozza

a népet, viszont épp úgy zsarolja öt felettes hatósága. Tudatlansága határtalan, a vizsgálatokat bár jó sikerrel letette, azok csupán klasszikusokra és Konfuczius tételeinek magyarázatára szorítottak, a jelen kívánalmaira s a mindennapi életre vonatkozó ismeretek teljes kizárásával. Az európai misszióra kiküldött főméltóság, ki egy láda só-t vitt magával Párisba, hogy azt ott ne nélkülözze, mindennapi jelenség. Korlátolt ismeretei folytán önmagát becsüli legtöbbre, az idegent megveti és gyűlöli. A népet felbujtó, az idegenek kiűzésére, lemészárlására lázító falragaszok, melyek annyi európainak halálát okozták, közvetve vagy közvetlenül mind mandarinoktól erednek s végre zsarolásaik, pénzszomjuk, idegenellenes magatartásuk folytán a külkereskedelem legnagyobb akadályait képezik. Minden, ami a kereskedelem és ipar terén Kinában létrejött, mind nyugoti ember kezdeményezéséből a mandarin ellenére történt.

Abban a küzdelemben, mely az európai terjeszkedés érdekében a kínai zárkózottság ellen folyt, a vezérszerep az angol konzuli kart illeti. A kezdet nehézségeinek korában elsőnek érkezvén, ők vívták meg az első harcokat. Rendezettebb jogviszonyok érdekében a „Virányos föld“ bezárt kapuin ők kopogtattak először, s a békés civilizáció magvait ők iparkodtak elszórni. Ha működésük lassu, az eredmény csekély volt, nem a mag jóságában, nem a munkás szorgalmában, hanem a silány és terméketlen talajban rejlett a hiba. Nagy-Britannia méltán büszke ama fiaira, kik kelet-ázsiai kereskedelmének alapjait megvetették, Európa pedig hálásan tekinthet a nyugoti eszmék önfeláldozó harcossaira. Közülök sokan férfias bátorságukkal, a nehéz körülmények között kifejtett odaadó munkásságukkal maradandó hírnevet vívtak ki maguknak, de vannak olyanok, kiknek neve államférfiui bölcsességük és diplomáciai előrelátásuk folytán a távol-kelet bonyolult politikájának történetével örökre egybe forrt.

Ezek között talán a legkiválóbb Sir H. Parkes.

Sir H. Parkes életrajza tanulságos mindazok számára, kik a távol keleten az európai terjeszkedés lassu és nehéz munkáját megismerni óhajtják. A kezdet nagy nehézségekkel járt s a konzulra úttörő tevékenységében nagy feladatok vártak. Vele nemesak hitre, fajra, nyelvre nézve idegenek között tartózkodott, de olyanok közt, kinek fölfogása, gondolkozása, észjárása az európai agyműködéstől teljesen eltérő. Csupán alantas kerületi hatóságokkal érintkezett, a központi hivatalokhoz az út teljesen el lévén zárva és azok, kikkel hivatalos tevékenysége összehozta, mindig ellenséges gyűlölettel viselkedtek iránta. Kötelessége volt az egyezmények, szerződések pontjainak szigorú betartását ellenőrizni, ezeket pedig naponta megszegették; honfitársainak vagyon- és életbiztonságáról gondoskodni tartozott, de a védelemre, egyéni tekintélyén kívül alig állott más eszköz rendelkezésére. Személyes felelősségének tág tere nyílt; hat hétig tartott, míg felettes hatóságától Hong-Kongból kérdéseire válasz érkezett. A legkisebb habozás évek munkáját semmisíthette meg és egy elhibázott lépés saját és a körülötte csoportosult európaiak életét és vagyonát veszélyeztette. A konzul nem hajózási ügynök, de nemzetének valódi képviselője volt, telepének politikai és társadalmi feje, kinek megalázására minden benszülött törekedett, személyében az általa képviselt nemzetet meggyalázni vélve. Parkes tizennégy éves korától ötvenhetedik évéig szolgált Kelet-Ázsiában; 1842-ben tolmács-gyakornok volt s mint pekingi követ hunyt el 1885-ben. Senki sem ismerte jobban a kínai észjárást és megvoltak benne mindazok a kiváló tulajdonságok, melyek szükségesek arra, hogy a mandarinnal sikeresen tárgyalni lehessen. Mint Sir Stratford Conning Konstantinápolyban, nagy befolyást, bizalmat, tiszteletet vivott ki magának Pekingben, s Angliának, és ezáltal Európának a múlt évtizedekben elért sikerei lehetetlenek lettek volna nélküle. Brandt, ki hosszú időn át német követ volt Kinában s kit Németországban a kelet-ázsiai politikai kérdésekben szaktekintélynek ismernek el, a „D. Rundschau“-

ban Parkes-ot ekként jellemzi: „Parkes jellegzetes alakja volt azon angoloknak, kik hazájuknak megszerezték gyarmatait, megszilárdították indiai uralmát és világhatalmát megteremtették. Ritka munkaereje folytán nem ismerte a nyugalmat és üdülésre alig gondolt; alárendeltjeitől a legkeményebb munkát követelte, de maga egyedül többet dolgozott, mint azok együttvéve. Valóságos, jószívű volt, a félelmet nem ismerte, a veszélyekről, melyek Kinában és Japánban minden idegent, s főleg őt környezték, tudomást sem vett, de volt ennél is nemesebb tulajdonsága: nem rettent vissza a legnagyobb felelősség elvállalásától és soha eszébe nem jutott, hogy ennek bármily parányi részét másra hárítsa. Dicsvágyó volt a szónak némes értelmében; Anglia és ennek érdekei voltak egész életpályáján végig az egyedül mértékadó. E tulajdonságok folytán nem volt mindig kényelmes kartárs, de mindenki az igazi hazaszeretet és kötelességtudás mintaképét látta benne.“ Parkes, Wade, Alcock büszkeségei maradnak az angol konzuli karnak, egész életüket kötelességük teljesítésével és nemzetük érdekeinek szolgálatában töltötték. A küzdelmes pályán nem állanak magukban; kartársaiknak és követőiknek cselekedeteivel e helyütt nem foglalkozhatunk, de a kelet-ázsiai politikának és az európai terjeszkedésnek legérdekesebb adatait e férfiak életrajzai szolgáltatják.

III.

A nankingi béke nem változtatott a viszonyokon. Kinában, mint más keleti országban, a legalantasabb benszülött több jogra tart igényt, mint amennyit az idegennek megengedne. Igyekeznek az idegent törvényes védelmen kívül álló helyzetbe hozni s alárendelt voltát sértésekkel és üldözéssel még feltünőbbé tenni. Mig csak erélyes elégtételt nem szerezhet, megaláztatása csak növeli az iránta táplált megvetést, melyhez, ha még mester-

ségesen szitott gyűlölet vegyül, (ami Kinában századok óta tör-
ténik) élete és vagyona a tömeg szenvedélyeinek van kitéve.
Ez történt a „Virányos föld“ déli részén is. Az írott szerződés
holt betű maradt; betartására nem gondolt senki, sőt a man-
darinok nem tettek le a reményről, hogy a „barbár“-okat örök
időkre kiüldözzék területükről. 1847-ben egy kiránduló társaságot
kifosztottak és az európaiak egy részét legyilkolták. Megállapodás
történt, hogy Canton az idegenek számára két év lefolyásán
belül megnyitassák, de ezt se valósították meg. Az 1842-diki
egyezmény nem írta kellő szabatossgal körül azt, hogy a tarto-
mányi hatóságok fejei kötelesek legyenek az európaiakat, főképp
a konzulokat meghallgatni. Yeh, a híres cantoni alkirály, maka-
csul ellenszegült a konzul amaz óhajának, hogy vele személye-
sen érintkezzék. Egy ízben azt az ajánlatot tette, hogy az angol
képviselővel a városon kívül fekvő egyik áruraktárban találkozni
hajlandó, de tekintettel a kínai felfogásra, hol a szertartás és
etikett a törvényes jogszabályoknál is nagyobb szerepet játsza-
nak, ezt elfogadni teljes lehetetlen volt. Az izgatás növekedett,
s midőn 1856. október havában az „Arrow“ nevű lorcht, mely
angol lobogó alatt vitorlázott, a mandarinok a kikötőben fel-
tartóztatták, az angol zászlót letépték és a legénységet két ember
kivételével börtönbe vetették, az európaiak helyzete is válsá-
gossá lett.

Parkes, kit rövid idővel ez eset előtt neveztek ki Cantonba
konzulnak, erélyesen tiltakozott a nemzetközi jog alapelveivel
meg nem egyező eme cselekedet ellen. Yeh alárendeltjeinek
eljárását teljes mértékben helyeselte s midőn minden érintkezést
megtagadott, és több európaít utasítására lemészároltak, Sir M.
Seymour, a Hong-Kongban levő tengernagy, a Canton-folyóba
hajózott, az erődöket elfoglalta és a város felé nyomult. Yeh
csapatai élére állt, minden európai fejére harmincz dollár vér-
díjat tűzött ki, a cantoni európai telepet felgyújtotta, többeket
kivégeztetett és fejeiket a vidéken körülhordoztatta. Az ellen-

ségeskedés nagy mérveket öltött; a bonyodalom hire csakhamar eljutott Angliába, honnan új tárgyalások megkezdésére Lord Elgin rendkívüli teljhatalmu követet küldték ki s támogatására, ha a tárgyalások eredményre nem vezetnének, erős csapatokat indítottak Angliából, Mauritonból, Indiából.

Alig érkezett Lord Elgin Hongkongba, kitört az 1857-diki indiai lázadás, a brit hatalom legnagyobb válsága századunkban. A Kinába indított és útban levő csapatokat Indiába rendelték. E hírek még elbizakodottabbá tették a mandarinokat s azt híven, hogy a halogatás oka az angolok gyöngeségében rejlik, még nagyobb mérvben üzték kegyetlenkedéseiket, úgy hogy Lord Seymour be nem várva a segédes csapatok érkezését, Futschan-nál fényes ütközetet vívott, mely a kínaiak vereségével végződött. A felajánlott békét a kínaiak durva sértések mellett visszautasították, minek következménye az volt, hogy az angolok Cantont elfoglalták, Yeh-t elfogták és Hong-Kongba szállították. Amint ez Kinában mindig történni szokott, a főizgatók eltávolítása után a hangulat barátságosabbá vált. Yeh távozásával a cantoniak a bevonuló angolokat nyugodtan fogadták, élelmiszerekkel ellátták s a rendes viszonyok annyira helyreálltak, hogy egyes európaiak a városban háborítatlanul járhattak. Ez is jele annak, hogy nem a nép nagy tömege, hanem a vezetőelem az idegenellenes hangulat megteremtője. E hangulat a nép összes rétegeibe bele van nevelve, de tetekben csak akkor nyilvánul, ha mesterséges izgatás előzi meg. A mandarinok éjjeli titkos összejöveteleken ugyanazt határozták el az „ópium háború“, mint a követéségek ostroma előtt.

A cantoni kérdés tisztázva lévén, Lord Elgin a kormányától kapott utasítások értelmében béke- és újabb szerződés kötése végett Pekingbe indult, de alig érkezett a Peiho-folyóhoz, a Taku-erődök a hajókat kemény ágyutüzeléssel fogadták s a kísérlet az erődöket bevenni meghiúsult. A következő évben a francziák, állampolgáraikon elkövetett kegyetlenségek megtorlása

végett, egy kisebb csapattal az angolokhoz csatlakoztak. Erős harc után a Táku-erődöket elfoglalták, lord Elgin és a francia követ Tientsin-be érkeztek, hol a császár két megbízottjával a tárgyalásokat megkezdték, de csakhamar meggyőződtek, hogy a kínaiak huzavonával és cselszövegekkel csak időt akarnak nyerni. Az alkudozásokat megszakítva a főváros felé nyomultak; útközben Y herczeggel, a császár unokaöccsével találkoztak, kinek ama kijelentése után, hogy a császár a béke megkötését őszintén óhajtja, a béketárgyalásokat újra megkezdték.

Amíg ezek folytak, oly esemény adta elő magát, mely az ügyek békés lebonyolítását megghiúsította. Sir Harry Parkes, Sir Henry Loch, Mr. Bowlby, a „Times“ levelezője és mások néhány Sikh katonától kísérve a táborból a békekötés bizonyos pontozatnak megállapítása végett Tungchow városba mentek. A vitát befejezve hajnal felé a táborba visszatérni szándékoztak, midőn nagyobb mennyiségű kínai csapatra lettek figyelmesekké. Alig haladtak tovább, meggyőződtek arról, hogy árulással van dolguk. Parkes e hírrel tüstént a táborba küldte Lochot, de ez, midőn az üzenetet átadta, nem akarva bajtársait a veszélyben magukra hagyni, visszasielt hozzájuk. Vele ment Brobazon kapitány, ki azonban nemsokára elesett. A városban találkozott a kis csapat s Parkes vezetése alatt fehér zászlójukban bizva a tábor felé indultak. Nem haladtak messzire, midőn Parkesot és Lochot a kínaiak megtámadták, a követi zászló daczára elfogták és Pekingbe vitték. Itt vasravérték őket és a közönséges gonosztevők közé börtönbe vetették. Majd vallatóra fogták. Az inkvizitorok azt akarták megtudni, minő engedményeket hajlandó Anglia a béke érdekében tenni, mekkora sereggel rendelkezik Kinában, hány katonája van Indiában. Midőn minden felvilágosítást megtagadtak, Parkest négy ember földre teperte s füleit és haját tépték, Loch is különböző kínzásokon ment át.

Az egyesült francia és angol sereg arra a hirre, hogy a béke-alkudozásokkal megbízottak tekintet nélkül közjogi helyze-

tökre, foglyul ejtettek, Peking felé vonult s a császár nyári palotáját, a híres Yuen-Ming-Yuen-t elfoglalta s erélyes fölépésük tanuságaként felgyújtotta. Ez használt; Peking északi kapuja az angol és francia parancsnokoknak megnyílt, a sereg egy része bevonult és a foglyokat felszabadították. Parkesot útjában 26 ember kísérte: tizenkilenc Sikh katona, két dragomán és öt magasállású európai. A felmentő sereg csak Parkes-nak, Loch-nak és kilenc Sikhnek adhatta vissza szabadságát. A többi, számszerint tizenöt, a kínai fegyvereknek, kínzásoknak, nélkülözéseknek esett áldozatul. Ez alatt a császár Kung herceget a békekötés végleges aláírásával megbizta és az 1858-diki tientsini szerződés 1860. október 24-dikén végérvényesen megerősített.

E szerződés biztosította az európai hatalmak uralkodóinak a nagykövet, követ vagy bármily más jellegű diplomáciai ügynök állandó tartózkodási jogát a pekingi udvarnál; a kereskedelem szabadságát Kinával; az angol alattvalóknak megadta a jogot, hogy Kinában útlevél mellett szabadon és háborítatlanul utazhasanak; a keresztény vallás szabad gyakorlatát, a vallást tanító egyének a kínai hatóságok védelmében részesülnek; a vántarifák revíziójának ígérését; biztosítékot nyújt arra nézve, hogy a jövőben európaiakkal szemben hivatalos érintkezésben a „barbár“ szót többé nem használják; öt új kikötőt (Kiungchow, Newchang, Taiwan és Tangchow) az európai kereskedelem számára megnyitnak.

A követküldési jog meglévin állapítva, Sir F. Bruce, mint első angol követ elfoglalta lakását Peking falain kívül. Húsz év küzdelmének eredménye volt ez; aminek 1842-ben kellett volna történnie, a viszonyok ismeretének hiánya és helytelenül alkalmazott engedékenység miatt csak 1861-ben sikerült. Az erélyes fellépés folytán Peking megnyitotta kapuit a diplomáciának s Bruce után Alcock, Wade, Parkes, Hart, Walsham, O'Conor, Macdonald s jelenleg Satow azok, kik a kínai politika bonyolult, sőt veszélyes viszonyai között Nagy-Britannia érdekeit képviselték. Az államok követküldési jogát nem tagadták többé, de

az angol követség palotájának ostroma és Ketteler követ meggyilkolása szomorú emlékek maradnak az államok egymáshoz való viszonyainak történetében. Bármennyire igyekezett Európa, hogy a nemzetközi jog szabályainak, nem keresztény, azaz teljesen idegen felfogással és észjárással bíró nemzetknél érvényt szerezzen, e törekvését ritkán követte siker; de a nemzetközi jognak irányelvei az európai felfogással ugy egybe vannak forrva, hogy ezek reá nézve kötelezők maradnak még akkor is, ha viszonylagosságra nem is számíthat. Sujthat kemény büntetésekkel, adhat erős leczkéket, melylyel kegyetlenkedő ellenfeleit megfélemlíteni törekszik, de még keleti népekkel való küzdelmeiben sem dobhatja félre régi műveltségének eredményeit.

IV.

A tientsini szerződés következménye volt a Tsungli-Yamen vagy „külügyi hivatal“ felállítása. Az idegen államok ügyeinek intézésével 1861-ig az az osztály volt megbízva, mely a hűbéres országok és tartományok dolgait végezte. De az európai hatalmak megbizottjai nagy nehézségekkel is csak a tartományok hatóságaival érintkezhetek. Az 1858-diki egyezmény a régi állapotokon gyökeresen változtatott; létre hozván az állandó diplomáciai képviselőt, a központi hatalommal való közvetlen érintkezés jogát is biztosította.

E „külügyi hivatal“ hatásköréhez tartozik a külhatalmak képviselőivel tárgyalni és e tárgyalások eredményeit a császári tanács tudomására hozni. Nincs kezdeményezésre vagy határozathozatalra joga, hanem csupán tárgyal és tanácsadói szerepe van. Kezdetben három, később 5—11 tagból állt, mely szám 13-ig is emelkedett. A kinevezéseknél mindig a politikai hangulat volt az irányadó, néha csupa idegen elemekből állott, néha a többség a reform-párthoz tartozott. E tanács főnöke az elnök,

ki azonban ritkán jelenik meg. Midőn 1898. október hóban Lord C. Beresford kereskedelem-politikai kiküldetése alkalmával a Tsungli-Yament meglátogatta, általános feltűnést keltett, hogy a tagok teljes számban megjelentek. Sehol sincs a felelősség-áthárítás kényelmes elve annyira kiaknázva, mint a kínai hivatalnokok körében és sehol sem ütközik az ügyek elintézése több akadályba, mint a Tsungli-Yamenben. A kelet-ázsiai viszonyokat jól ismerő író szerint e tanács tagjai „ugy viselkednek a nyugoti eszmékkal szemben, mint a süket ember füle a hang, a vak ember szeme a színek iránt.“ Mesterek a huzavonában, kibuvóajtók nyitva hagyásában, frazeológiában s minden igyekezetük odairányul, hogy azt, kivel tárgyalnak, tettetett ostobasággal vagy furfangos okoskodással sodrából hihozzák. Parkes azt állította, hogy velük egy ügyet elintézni inkább testi, mint szellemi munka. Alcock a „Fortnightly Review“-ban elmondta, miként vitázott velük heteken át, s midőn már eredményre vélt jutni, valamelyik tag annak az óhajtnak adott kifejezést, hogy szeretné a szőnyegen levő kérdést megérteni. Makacsságukon minden érv megtörik, a bizonyítékok elfogadása elől ügyes csel fogásokkal kitérnek és mindent elkövetnek, hogy a döntést elodázzák. E tanácskozásokon heves harcokat vívott az európai diplomácia. Hiteles formában kötött, de soha be nem tartott szerződések, megsemmisített európai vagyon kárpótlása, legyilkolt misszionáriusok, megkínzott benszülött keresztények, be nem váltott ígéretek . . . ily kérdések halmaza folyton ismétlődve került a napirendre. Itt érveltek, veszekedtek, fenyegettek. A bánya, vasuti, gyárépítési engedélyeket itt igyekeztek megszerezni; itt tolták előtérbe honfitársaik kereskedelmi érdekeit és keltek védelmére az oda vándorolt európai tőkének.

A mandarin teljesen képtelen arra, hogy az idegent magával egyenrangunak tekintse s ha érvei előtt néha meg is hajlott, azt csupán félelemből tette. A mandzsu elzárkózottság az ő főérdeke, a közigazgatás jelen állapota az ő kincses bányája. Mit törődik

ő azzal, hogy Kína megnyitása a nép millióinak sorsát javítaná, hogy a munkás, szorgalmas tömeg számára új keresetforrások nyílnának meg. Minden európaiban ujitót lát, a reformnak pusztá gondolata is borzadálylyal tölti el. Tanács, érvelés, kérés nála soha célhoz nem vezettek, az erélyes fellépésnek azonban mindig megvolt a kellő hatása. Midőn a diplomáciai kar együttes működésre szövetkezett, mindig sikerrel járt el, midőn ezt tenni elmulasztotta vagy éppen ellentétes álláspontját elárulta, a mandarin arra törekedett, hogy az egyik hatalmat a másikkal szemben kellemetlen helyzetbe hozza. Voltak egyes követek, kiknek sikerült magánérintkezést létesíteni a vezető mandarinokkal, s ezáltal helyzetüket némileg szilárdították. Brandt, német követ, a mandarinok között barátokat szerzett s nagy befolyásra tett szert; Vlangali tábornok, ki néhány évtized előtt Oroszországot Pekingben képviselte, néhány vezérférfiu bizalmát is megnyerte, úgy, hogy midőn már Pétervárott lakott, ezek nem egyszer keresték fel; de ezek oly kivételek, melyek ritkán ismétlődnek. De gyakoribb eset az, midőn a kínai főméltóság, kartársaitól való félelmében, az európaikat kerüli. Mielőtt gróf Cassini Kinába küldték, a Péterváron lakó kínai követtel bizalmas barátságot kötött, úgy, hogy ez a gróf házában minden napos vendég volt. Pár évvel később gróf Cassini pekingi követ, kínai barátja pedig a Tsungli-Yamen tagja lett. Az érintkezés köztük teljesen megszűnt, s az utóbbi az orosz követség küszöbét csak akkor lépte át, ha testületileg viszonzották a követ látogatását és soha többé a Néva partján töltött napokról nem emlékezett meg. Nemcsak az idegen iránt érzett ellenszenv, de sok esetben még inkább az egymás iránti féltékenység vagy boszu félelme tartja vissza a mandarint attól, hogy a fehér emberrel érintkezzék és semmi sem lenne neki kellemetlenebb, mintha valamely követ magánlátogatást tenne nála. Emellett amily nagy a bizalmatlanságuk, épp oly kevés érzékük van a politikai titoktartás iránt. A Kinában szolgált külföldi diplomata

egyike említi, hogy kevés fáradsággal a kínai kormány s külhatalmak képviselői között folyó bármely tárgyalásnak legkisebb részlete is könnyen megtudható.

A hatalmak gyakran követelték a Tsungli-Yamen feloszlatását, mivel czélszerűbbnek látszott ennek hatáskörét egy külügyminiszteriumra ruházni. Így a boxer-mozgalom kitörése előtt Macdonald követ 1899. január 10-én kormányához tett jelentésében ilyen óhajnak ad kifejezést. A módozatok, melyek segítségével a különböző hatalmak jelenleg Kinában a béke és rend helyreállítását czélozzák, a Tsungli-Yamen eltörlését is magukban foglalják, mert épp e tanács, mely harmincz év előtt a nemzetközi érintkezés megkönnyítése végett alakult, volt az, mely a gyűlöletet az európaiak iránt szította s a nehézségeket és akadályokat a diplomácia útjába gördítette.

V.

A Yangtse-folyamnak megnyitása az angol kereskedelemnek Hope tengernagy 1861-diki expedíciója által, épp oly nagy vívmány volt, mint a pekingi követség felállítása.

A Yangtse-Kiang, más néven Ta-Kiang, vagy Nagy-Folyam, a tibeti fensíkon ered s a tengerig körülbelől 4800 kilométernyi utat tesz meg, melyből 3000 kilométer hajózható. Völgyvidéke mintegy 600,000 □ angol mérföld, melyen 180.000,000 ember lakik. Partjain a leggazdagabb tartományok fekszenek; ezek között az első helyen, ugy népessége, mint termékeny talaja révén, Szechuan áll. E folyam vidékét méltán nevezték el Kina szívének, mert szorgalmas és nagy lakossága, termékeinek gazdagsága, a földben rejlő kincshalmaz, kereskedelmének rohamos fejlődése, a birodalom legértékesebb részévé teszik. Az itt fekvő tiz, szerződéses kikötő közt nagy városok vannak, Hankow 800,000, Chinkiang 150,000, Changking 115,000 lakossal. Kina

legnagyobb kereskedelmi központja Shanghai torkolatánál fekszik; kikötőjébe 1898-ban 6810 hajó (8.205,028 tonnával) érkezett; ki- és bevitele ugyanazon évben 869 millió korona értéket képvisel. A Yangtse-Kiang vidéke az angol *érdek-kör* (sphere of influence or interest) név alatt ismeretes; ekként határozta meg Macdonald követ is abban az emlékiratában, melyet 1898. február 19-dikén a Tsungli-Yamenhez benyújtott. E politikai, vagy kereskedelmi érdekkörök nem csupán létező, tényleges érdekek megvédésére irányulnak. Ezek valamely hatalmasság által ama czélból jelöltetnének ki, hogy idegen beavatkozások kizárásával, saját közgazdasági és politikai fejlődése számára már eleve tért biztosítson, nem foglalással, nem szuverénitással, hanem a politikai befolyás túlsúlyával. Az érdekkörök politikája nagy bonyodalmakra adhatna alkalmat, mert nem alapul tényeken. Tervek, remények, féltékenykedés, félreismert viszonyok vagy túlbecsült előnyök, meghatározásuknál nagy szerepet játszanak. Az érdekek, melyek mint tényezők lépnek föl, oly bonyolultak, annyira keresztezik egymást, annyira teóriákon alapulnak, hogy már az illető érdekkörök megalakításánál a hatalmak között a surlódások elkerülhetők nem volnának. Azonban kétségbe nem vonható, az érdekkörök elméletét teljesen tekinteten kívül hagyva, hogy Nagy-Britanniának a Yangtse-folyam vidékén nagy és tényleges érdekei vannak, melyek megóvására politikai befolyásának összes súlyát föl kell használnia. Ötven év előtt e vidék valóságos *terra incognita* volt; de bátor és lelkes kutatók, minők Grosvenor és Baker, Macarthy és Gill, Hosie, Baber, Bourne, Williams, Colquhoun, Little és mások a viszonyok megismeréséhez és kereskedelmi összeköttetések létesítéséhez nagy mértékben hozzájárultak. Napjainkban a kereskedelem túlnyomó része angol kézben van, az a körülmény pedig, hogy a Yangtse-Kiang vidékének felső része Burmát Kinával köti össze, arra kényszeríti az angolokat, hogy a francziák és bizonyos fokig az oroszok ellenére, ott kivívott állásukat a legnagyobb erélyvel szilárdítsák,

szerzett jogaikat a leghathatósabb eszközökkel megvédelmezzék.

A Yangtse völgye nagy események színhelye volt, midőn Hope tengernagy 1861. február hóban missziójára indult.

A nagy Taeping lázadás, melynél nagyobbat a világ alig látott, dúlt Kina ama részében. Meadows szerint méltán nevezhetni Kinát a forradalmak, lázadások klasszikus hazájának. 420-tól 1644-ig tizenkét nagy forradalom zavarta meg a birodalom békéjét; azóta pedig alig mult el időszak, midőn kisebb-nagyobb lázadások nem tizedelték meg a lakosok számát. E belzavarok az utóbbi ötven év alatt nagy arányokban ismétlődtek. Yunan és Kweichou tartományokban milliónyi emberélet esett áldozatául, Kinának mohamedán népe több nagy lázadásban tört ki, pl. 1868., 1871., 1896. években. De a Taeping forradalom, ugy időtartamának hosszúságára, mint következményeire és áldozatainak számára nézve az első helyet foglalja el.

A kínai zárkózottság és az abból támadt 1842-diki háboru nagyon károsan hatottak a birodalom anyagi helyzetére; az elégtelenség és az uralkodó mandzsuk faj iránti gyűlölet növekedett, mit a titkos társaságok (a „Vizi Liliom“, a „Tiszta Tea“ stb.) az ország minden részében mesterségesen élesztettek és tápláltak. A nagy „Hármas“ (az Ég, Föld és Ember) szövetség, mely már 1674-ben alakult, hatalmas politikai befolyásra tett szert. 1850-ben e titkos társaság feje, ki magát „Égi király“-nak nevezte, a mandzsuk elűzését és egy nemzeti dinasztianak felállítását tűzte ki célul. E forradalom tizennégy évig tartott, kiterjedt majdnem az egész birodalomra; a lázadók nagy városokat foglaltak el, többször magát Pekinget is fenyegették, nyomukban pusztítás, éhínség, betegség járt. Bár északról a császári sereg visszaszorította őket, a birodalom déli része hatalmukban maradt. A lázadás épp itt érintette leginkább a külkereskedelem érdekeit. Végre a kínai kormányzat felszólítására Gordon, a khartumi hős, mintegy 8000 kinaiból és különböző nemzetiségű európaiból álló csapatával, melyet a nép az

„Örökké Győzelmes Sereg“-nek nevezett el, 1864. júliusban a lázadásnak véget vetett. Midőn Gordon a rend visszaállítására vállalkozott, huszonkilencz éves volt; a Szebasztopol falai előtt szerzett tapasztalatok alapján harminczhárom csatába vezette a lázadók ellen győzelemre csapatát, melynek ereje vezérének bámulatos egyéniségében rejlett. Évekkel később, midőn a szudáni rabszolgakereskedés ellen folytatott küzdelme nevét híressé tette, ismét Kinába kerül, hol föllépése a kínai-orosz háboru kitörését megakadályozza. De a „kínai Gordon“-t nemsokára fölváltja „Gordon pasa.“ Az egész világ figyelme Khartum felé irányult, hol a hős önfeláldozó bátorsággal az utolsó perczig ellenállásra tüzelte maroknyi seregét. A segéd-csapatok késtek s levágott fejét vad dühvel dobták oda Slatin pasa lábai elé. Az aljas árulás, melynek áldozatul esett, Angliát nagy fiától, a világot egy nagy emberbaráttól fosztotta meg.

„Ily példák termékenyítik meg a jövőt“, mondá Gladstone, róla megemlékezve az angol képviselőházban.

A nagy forradalom megszűntével az európaira nézve a helyzet kedvezőbb lett. Ez években a kereskedelem nagyobb lendületet vesz; a keresztény hittérítők misszióik számára birtokokat szereznek s nagyobb védelemben részesülnek. A központi kormány engedékenysége nem talált visszhangra a tartományok majdnem független kormányzóinál és alkirályainál, s midőn az alig négy éves császár a trónra lépett s a hatalom a Tse-tsi császárnő kezébe jutott, a régi irányzat ismét érvényesült. Az idegenellenes törekvések újra jelentkeztek. A mandarinok minden eszközzel a gyűlöletet élesztették; azt, ki annak a gyanunak tette ki magát, hogy a „barbár kutyák“-kal rokonszenvezik, üldözték, megbüntették és hivatalától megfosztották. Kiangsu alkirályát, ki az idegenekkel szemben némi elnézést tanusított, a lakosság 1870-ben Nangkingban megtámadta és legyilkolta.

A diplomácia működése ily esetekkel szemben tehetetlenségre volt kárhóztatva és csalódás azt hinni, hogy valamely

magasrangú kínai hivatalnok idegen kormány óhajára vagy követelésére a jól megérdemelt büntetésben részesült volna. Ha hivatalától, valamely követség erélyes fenyegetése folytán, föl is mentették, pár hét múlva a birodalom más részében magasabb és jövedelmezőbb állásra nevezték ki. Mindamellett tény az, hogy a tientsin-i egyezmény a külföldi kereskedelem növekedését idézte elő; tény, hogy ez egyezmény alapján, a Tsungli-Yamen, bár sok huzavona után, a konzuli hivatalnokoknak az utazási engedélyt megadta és az angolok nagy erélyvel láttak hozzá a Hátsó-Indiából Kinába vezető kereskedelmi út kikutatásához; de az ellenséges érzelmek és a mandarinok keresztényellenes propagandája mindig veszélyesebbé tették a helyzetet és gyakrabban fordultak elő gyilkosságok, például 1868-ban, midőn Yangchow-ban a protestáns missziót és 1870-ben Tientsinben, hol 32 európaít és a francia konzult lemeszárolták.

Komoly következményekkel járt a bhamoi expedíció egyik tagjának, Margarynak kegyetlen meggyilkolása. 1874-ben az indiai kormányzat, előzetes megbeszélések alapján, Burmán át egy missziót küldött a kínai Yunnan tartományba kereskedelmi összeköttetések létesítésére. Szükséges volt, hogy a pekingi angol követség szintén küldjön oda egy képviselőt, ki a kínai nyelvet és a szertartásokat ismeri. E célra Margaryt szemelték ki. A Tsungli-Yamen nemcsak megadta az engedélyt, kiállította az útlevelet, de kötelezte magát védelméről a legerélyesebben gondoskodni. Margary 1875. január 26-dikán Bhamoba érkezett, hol az India felől jövő Browne ezredessel találkozott, de arra a hirre, hogy kínai katonák a missziót fel akarják tartóztatni, előre sietett. Február 20-dikán megjött Margary meggyilkoltatásának hirt; 22-dikén pedig a négy európaiból és 15 Shik katonából álló missziót több ezer kínai katona üldözöbe vette. E megdöbbentő eset hirt Pekingbe csak egy hónap múltán érkezett. Wade angol követ erélyes fellépése nem vezetett sikerre; a kínai hatóságok sem a bünösök megfenyítésére, sem a kért elégtételadásra nem

gondoltak. Tizennyolcz havi hasztalan diplomáciai tárgyalás után a követ elhagyta Pekinget, az angol hajóraj tüntetőleg a Taku-erőd előtt foglalt állást. Ily körülmények között jött létre 1876. szeptember 16-dikán Wade és Li-Hung-Chang aláírásával a chefu-i konvenczió.

Ennek pontozatai közül a nevezetesebbek: az egész birodalomban kihirdetendő, hogy az útlevéllal ellátott idegenek akadálytalanul utazhatnak, biztonságukért az illető tartomány alkirálya vagy kormányzója felelős; az angol követnek megadatik az a jog, mely szerint hivatalnokait az ország bármely részébe küldheti angol alattvalókon elkövetett bűntények vizsgálására; Kina bocsánatkérő levéllel követséget küld Londonba; a Margarycsaládnak kárpótlás megállapítása, Wuhu, Wenchow, Pakhoi, Schung, mint szerződéses város oka kereskedelemnek megnyitottnak; Kina engedélyt ad, hogy egy expedíció Szechuán vagy Koko-Nor részeken át Tibetbe küldessék. Azonban e megállapodás legnagyobb részét sohase hajtották végre. Bár 1884-ben komoly kísérletek történtek, hogy a nyert engedély alapján, egy expedíció Tibetbe jusson, a Tsungli-Yamen ügyes fondorlatokkal ezt mindeddig megakadályozta; Tibet legnagyobb része napjainkig csak a kínaiaknak van megnyitva. Annál nagyobb fel-tűnést keltett, midőn az év folyamán egy tibeti küldöttség Szent-Pétervár felé vette útját. A chefu-i konvenczió sem akadályozta meg az európaikon elkövetett sérelmeket, kegyetlenségeket s a hittérítők, veszélyes helyzetüknél fogva, igen sokat szenvedtek.

VI.

Az utóbbi évtizedben Nagy-Brittánia kereskedelmének megszilárdítására fordította figyelmét. E század közepén Kinában egyedül állott, változott viszonyok között erős versenytársak szállottak a sikra és az angol elemnek megfeszített munkásságra, kitartó

erőfeszítésre van szüksége, hogy kereskedelmi fölényét megtartsa. Az angol kereskedelem negyven év alatt megnégyszereződött. A ki- és bevétel együttes értéke 57.274,000 font sterling, mely összegből 39.271,000 Nagy-Britanniára esik. A Kinával folytatott külkereskedelem 82⁰/₀-át britt hajók szállítják s a vámok és illetékek összegének 76⁰/₀-át angolok fizetik. A nemzetközi érintkezésnek alapjait angolok tették le, Kinával kötött szerződéseik útmutatóul szolgáltak, előnyeikben mások is részesültek, szerződéses kikötők bárki számára nyitva állanak. Az „érdekkörök“ elméleti politikája nem felel meg az angol kereskedelmi viszonyoknak, mert e nemzet kereskedőinek a birodalom minden részében vannak összeköttetések, üzleteik s az érdek-kör (ha egyáltalában meghatározható volna) ezeket egy adott helyre szorítaná, vagy állandóan más nemzetekkel ellentétes viszonyba helyezné. Ezek miatt Anglia Kinában a „nyitott ajtó“ politikájának kezdeményezője és erős támasza. Az Egyesült Észak-Amerikai Államok diplomáciai felszólítására az európai hatalmak a „nyitott ajtó“ elismerését elvben kimondták, azaz kötelezik magukat, hogy a fenhatóságuk vagy politikai befolyásuk alatt levő kínai kikötőket sem vámokkal, sem más eszközökkel, más országok kereskedelme előtt el nem zárják. Angliának pedig Kína integritása, a „nyitott ajtó“ elvének keresztülvitele és a birodalomnak a kereskedelem számára való további megnyitása képezik politikájának alapjait.

Az 1894 és 1895. évek eseményei közvetlenül nem érintették Angliát. Csak midőn Orosz-, Német- és Franciaország tiltá z akakoztellen, hogy Kína Liaotung félszigetet Japánnak átengedje, vett részt a vitában; csak miután Kiao-Chau fölött német zászló lengett és Oroszország Port-Arthurt és Talienvant a győzelmes japániak előtt magához ragadta, szerezte meg Wei-Hai-Wei-t.

Az angol külügyi hivatal 1898. ápril 2-dikán a német kormányt értesítette, hogy tekintettel Oroszország amaz eljárására,

melylyel márczius 27-dikén Port-Arthurt és Talienvant megszerezte, az angol kormány lépéseket tett, hogy Wei-Hai-Wei-t Kinától bérbe vegye. Sir F. Lascelles Anglia berlini nagykövete azt az utasítást kapta, közölje a német kormánylyal, hogy ez eljárás egyedüli célja a Pechili-öbölben a politikai egyensuly fentartása, melyet Oroszország terjeszkedése veszélyeztet. Hosszabb tárgyalás után az angol kormány a következő hivatalos nyilatkozatot tette: „Anglia biztosítja Németországot, hogy Wei-Hai-Wei megszerzésével nem szándékszik német jogokat vagy érdekeket Shantung tartományban sérteni, továbbá kijelenti, hogy Wei-Hai-Wei és nevezett tartomány között vasuti közlekedést nem létesít.“ Macdonald pekingi követ a Tsungli-Yamennel folytatott tárgyalásai is eredményhez vezettek és 1898. július 1-én a béreltszerződés Kína és Anglia között alá íratott. Ennek alapján megállapodtak, hogy a béreltszerződés addig marad érvényben, míg Port-Arthur orosz kézen lesz; a bérelt területen a jogszolgáltatás egyedül Nagy-Brittánia által gyakoroltatik; Nagy-Brittániának jogában áll erődöket építeni és a védelemről saját belátása szerint gondoskodni; a területre csak angol és kínai csapatok léphetnek; a bérelt vizeket kínai hadihajók bármikor szabadon használhatják. Anglia Wei-Hai-Wei megszerzésével nem újabb kereskedelmi központra akart szert tenni, de szüksége van Hong-Kongtól északra egy szénrakodó kikötőre. Port-Arthur közelsége folytán egy megfigyelő állomás létesítésének szüksége állott be s a bérelt öböl a haditengerészetnek e célból is nagy előnyöket nyujt.

Kiao-Chau, Port-Arthur, Wei-Hai-Wei, bár bérlet alakjában, idegen fenhatóság alá kerültek. Kína integritásának hirdetése mellett az európai hatalmak a birodalom területén gyökeret vertek. Az egész világ figyelme a Pechili-öböl felé irányult; Kína feldarabolásának ideje elérkezettnek látszott s mindenki sietett, hogy az általános osztozkodásra az előkészületeket megtegye. Franciaország, Olaszország és a kisebb államok szintén

jelentkeztek. Megindult a verseny s vasutak építése, bányák megnyitása, bankok alapítása, gyárak létesítése által mindenki előjogokat akart szerezni. A császár reformtörekvései nagy reményekkel biztattak s a Japán által tönkrevért, alig létező hadsereggel nem törődött senki. De beállott a nagy fordulat. A reformátorokat száműzték, megsemmisítették, a császárt elfogták, barátait lemészárolták. Az idegenek elleni gyűlölet vad erővel tört magának utat s bekövetkezett a nagy tragédia: az idegenek ezreinek felkonczolása és az angol követség épületének ostroma. Az európai „összeszorított ököl“-re a kínai „hatalmas ököl“ is megmozdult s a boxer-forradalom rémülettel töltötte el a világot. A törbe csalt, legyilkolt német követ holtteste fölött a mandarin győzedelmeskedett. Az elavult, elzárkózott, az idegent gyűlölő Kinának pedig a mandarin lesz támasza, ereje mindaddig, míg az érdekelt hatalmak a kínai népek nagy tömegének felvilágosítására, a birodalom közigazgatásának reformjára módot nem találnak.

Országos

Könyvtár

